

Justitiedepartementet

103 33 Stockholm

Remissvar

SOU 2025:56 Stärkt skydd för domstolarnas och domarnas oberoende

Saco har beretts tillfälle att lämna synpunkter på domarutredningens betänkande Stärkt skydd för domstolarnas och domarnas oberoende, och lämnar härmed följande synpunkter vad gäller ett nytt system för ansvarsutkrävande. I övriga delar hänvisar Saco till remissvaret från Akavia och Saco-S.

Bakgrund och sammanfattning

Förslagen har sin utgångspunkt i de förslag som lämnades av 2020 års grundlagskommitté om förstärkt skydd för demokratin och domstolarnas oberoende. Grundlagskommittén skissade på en ny ordning för ansvarsutkrävande, men pekade på att ytterligare arbetsrättsliga överväganden behövde utredas vidare. I remissvaret anförde Saco att resonemang och förslag om arbetstagarinflytandet saknades och att det fackliga inflytandet för domstolsanställda måste ses över i det fortsatta arbetet.

I den nu aktuella domarutredningens förslag är dock det fackliga inflytandet helt borttaget. Saco beklagar att utredningen inte ansett sig kunna frånga grundlagskommitténs utkast till lagstiftning och ifrågasätter utredningens slutsats att uppdraget att stärka domarnas ställning måste leda till att ansvarsutkrävande av en domare enbart är en konstitutionell fråga, inte en arbetsrättslig.

Saco menar att det går att göra mindre ändringar i det nuvarande systemet för ansvarsutkrävande, för att uppnå syftet att ytterligare stärka domares särskilda ställning och självständighet.

Saco tillstyrker således inte utredningens förslag om ett nytt system för ansvarsutkrävande.

Nytt system för ansvarsutkrävande

Utgångspunkter

Saco anser att domstolars och domares oberoende är viktiga demokratifrågor och delar utredningens uppfattning att ett tydligt skydd behöver finnas på plats för det fall en regim kommer till makten som vill inskränka det oberoende och den rättssäkerhet som de facto finns idag.

Ordinarie domare har det starkaste anställningsskyddet av alla arbetstagare. Det är grundlagsstadgat att domaren får skiljas från anställningen bara om domaren genom brott eller grovt eller upprepat åsidosättande av skyldigheterna i anställningen har visat sig uppenbart olämplig att inneha anställningen, uppnått gällande pensionsålder eller enligt lag är skyldig att avgå på grund av varaktig förlust av arbetsförmågan.

Det utredningens uppdrag omfattar, är om processen för prövningen ska ändras.

Utredningsförslaget om ett nytt system

Utredningen konstaterar att det nuvarande systemet för ansvarsutkrävande i och för sig fungerar väl, men föreslår en helt ny ordning där ansvarsutkrävande ses som en helt konstitutionell fråga och där det arbetsrättsliga inslaget tas bort. Saco motsätter sig inte att ändringar görs i lagstiftningen för att ytterligare stärka domares ställning, men anser att det bör göras med försiktighet när det inte är tydligt att det finns brister i det nuvarande systemet.

Saco har inga invändningar i och för sig mot att en särskild Domaransvarsnämnd inrättas, och att frågor om skiljande från tjänsten, eller avsättning som utredningen benämner det, läggs där i stället för i Statens ansvarsnämnd. Saco konstaterar att det systemmässigt blir en helt annorlunda ordning eftersom Domaransvarsnämnden inte ska anses som ett arbetsgivarorgan till skillnad från Statens ansvarsnämnd.

Utredningen föreslår att det endast är Justitieombudsmannen (JO) som ska kunna anhängiggöra ärenden i nämnden som rör domares avsättning, avstängning eller skyldighet att genomgå läkarundersökning i nämnden. Domstolsstyrelsen (som föreslås ersätta Domstolsverket) ska dock kunna begära att Domaransvarsnämnden beslutar om att arbetsgivaren får hålla inne lön eller andra anställningsförmåner under en domares avstängning.

Utöver den särskilda ordning som beskrivits ovan, kommer andra tvister under anställningen om anställningsvillkor som semester, arbetstid, lön, tjänstledighet m.m. kunna föras enligt de vanliga arbetsrättsliga reglerna. Tvister enligt diskrimineringslagen kan också föras på vanligt sätt, om inte diskrimineringen handlar om att domaren avsätts eller avstängs, eller anmodas genomgå en läkarundersökning. I så fall går det inte att föra talan om diskriminering. Enligt utredningen kan sådana omständigheter ändå beaktas inom ramen för prövningen i Domaransvarsnämnden, även om inte diskrimineringslagen är direkt tillämplig. Om domaren vinner ärendet i nämnden eller i domstol, kan dock skadestånd enligt LAS eller diskrimineringslagen inte dömas ut

men kan enligt utredningen utgå enligt skadeståndslagen. Saco menar att det är tveksamt om förslaget är förenligt med den EU-rättsliga regleringen om skydd mot diskriminering, och saknar resonemang om förenligheten med ILO:s konventioner. Saco anser också att förslagen kan leda till en försämring för arbetstagaren, eftersom det är betydligt svårare att få skadestånd enligt skadeståndslagen än enligt LAS.

Nämndens beslut ska kunna överklagas till Svea hovrätt och hovrättens beslut ska kunna överklagas till Högsta domstolen. Arbetsdomstolen kommer alltså inte längre vara behörig domstol. Enligt utredningen behöver det inte finnas någon arbetsrättslig kompetens i dessa mål, eftersom det ses som en rent konstitutionell fråga.

Saco anser att dessa förslag för mycket långt, och det är svårt att överblicka konsekvenserna. Genom att ta bort det arbetsrättsliga inslaget, kan inte den enskilde domaren företrädas av arbetstagarorganisationen på det sätt som är möjligt nu. Med hänsyn till detta, och andra förslag om ändringar när det gäller skadestånd och rättegångskostnader, kan domare hamna i en sämre rättslig ställning enligt de nya förslagen jämfört med dagens system. En djupare analys måste också göras vad gäller förhållandet till kollektivavtalen och förenligheten med ILO:s konventioner.

Allmänhetens förtroende

Utredningen menar att det stärker allmänhetens förtroende för domstolar och domare om de har ett eget system för ansvarsutkrävande. Saco är inte övertygad om att så är fallet. Det kan vara mer förtroendeskadligt att domare ses som högt höjda över alla andra, med en egen rättsordning. Detta blir ännu tydligare genom utredningens idéer om att även i vanliga arbetsrättstvister borde domare kunna överklaga Arbetsdomstolens dom till Högsta domstolen. Detta skulle också kunna gälla icke ordinarie domare, som inte har något grundlagsskydd för sin anställning. Utredningen lägger inte några skarpa förslag i den delen, men Saco anser att en framtida utveckling åt det hållet skulle vara mycket skadligt för Arbetsdomstolens ställning som prejudikatinstans och ändra det arbetsrättsliga systemet i grunden.

Ett alternativt förslag behövs

Enligt Sacos mening kan man förstärka skyddet för domare inom ramen för det befintliga systemet. Oavsett om det är Statens ansvarsnämnd eller Domaransvarsnämnden som hanterar ansvarsutkrävandet, kan sammansättningen göras så att ledamöterna i nämnden är fristående från arbetsgivaren. Utredningen har övervägt alternativ, som att domstolen där domaren är anställd skulle kunna ta beslut om avsättning men att nämnden måste godkänna beslutet. Detta skulle enligt Saco kunna vara en ordning enligt vilken det arbetsrättsliga inslaget kan

bibehållas. En överprövning av beslutet skulle kunna ske i Arbetsdomstolen, med en särskild sammansättning av endast ordförande, som ju också är ordinarie och högt kvalificerade domare.

Saco noterar att Arbetsgivarverket inte tillstyrker utredningens förslag. Enligt Sacos mening behöver man i den fortsatta beredningen se på alternativen som utredningen skissat på, eller utreda frågan på nytt, så att man hittar ett system som arbetsmarknadens parter också kan ställa sig bakom.

Om man går vidare med utredningens förslag, vill Saco understryka att det är viktigt att det begränsas till de arbetstagare vars anställning har ett grundlagsskydd. Det vore mycket olyckligt om det arbetsrättsliga inslaget tas bort från andra grupper av offentliganställda.

Övriga synpunkter

I remissvaret om förslagen från grundlagskommittén anförde Saco att man även bör se över hur domares oberoende kan stärkas internt i domstolen. Denna del saknas helt i domarutredningen. En domare är nu till exempel helt beroende av domstolschefens utlåtande när det gäller vitsord, eller JO-anmälan. Om fler beslut tas kollegialt i stället för av domstolschefen, stärks skyddet för den enskilde domaren. Kollegiala beslutsformer ger även domstolarna en starkare ställning gentemot påtryckningar utifrån. Saco anser alltså att denna fråga alltjämt behöver utredas.

Slutligen vill Saco påminna om den kritik Sverige mottagit från bland andra EU-kommissionen när det gäller hur nämndemän utses. Att se över detta har inte ingått i utredningens uppdrag, men att nämndemän, vars röster väger lika tungt som ordinarie domares, är politiskt tillsatta, blir också ett orosmoment för det fall partier inte respekterar rättsstatens principer. Saco anser därför att förändringar behövs även här.

Med vänlig hälsning
Sveriges Akademikers Centralorganisation

Lena Granqvist
Samhällspolitisk chef

Helena Larsson
Chefsjurist